

УДК 327.39

Галан А. В.*Науковий керівник: Сидорук Т. В.,
доктор політичних наук, професор*

ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ БАЛТО-ЧОРНОМОРСЬКОГО СОЮЗУ

У статті розглянуто процес створення ініціатив Балто-Чорноморського союзу. Наведено характерні особливості та переваги таких ініціатив. Проаналізовано загальну концепцію та геополітичну ситуацію сьогодення.

Ключові слова: Україна, Балтика, Балто-Чорноморський союз, Тримор'я, Міжмор'я.

Halan A. V.

PROSPECTS OF THE BALTIC-BLACK SEA UNION

In article, the process of creating initiatives of the Baltic-Black Sea Union is considered. The specific features and benefits of such initiatives are outlined. The general concept and geopolitical situation of the present are analyzed.

Key words: Ukraine, Baltic States, Baltic-Black Sea Union, Intermarium, The Three Seas Initiative.

Актуальність обраної теми наукової роботи зумовлена тим, що ідея Балто-Чорноморського союзу постійно обговорюється в політичних колах. Геополітична концепція передбачає створення союзу країн Балтійського моря та Чорного моря. Ці країни історично входили до складу Великого князівства Литовського та Речі Посполитої і займають важливе геополітичне, транзитне становище. Союз цих держав має великий економічний, політичний та оборонний потенціал.

Формування розуміння важливості створення союзу та аналіз перспектив розпочалися після Першої світової війни. Розробкою ідеї займалися вітчизняні науковці, такі як: Степан Рудницький, Юрій Липа, так і іноземні політики – Йозеф Підсудський. В сучасних наукових працях конфігурують науковці: Юрій Метелешко, Ольга Коваленська, Олексій Волович та Богдан Левик та інші.

Мета роботи полягає у проведенні комплексного аналізу особливостей концепції Балто-Чорноморського союзу, формуванні розуміння поточного стратегічного стану, характеристики самих форм та цілей союзу. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- 1) проаналізувати актуальні ініціативи у напрямку створення Балто-Чорноморського об'єднання;
- 2) детермінувати можливі цілі союзу;
- 3) визначити перспективи та можливі проблеми.

Ідея бере початок із ХХ століття. Ініціатива створення Балто-Чорноморського союзу виникла після закінчення Першої світової війни. Відтоді концепція безліч разів змінювала свої форми, авторів та межі. Проте її ініціатором та основоположником був Степан Рудницький, який у Балто-Чорноморському об'єднанні бачив шлях розв'язання питання «незалежності» як України, так і інших країн, які прагнули до суверенності. Вчений вбачав для Фінляндії, Латвії, Литви, Естонії, Білорусі та України загрозу з боку Росії та Польщі. Союз саме цих держав, на його думку, міг би забезпечити кожному його учаснику можливість самоідентифікації та гарантувати ефективне об'єднання. У своїх працях, які датуються з 1914 року, він обґрунтовував спільність народів цих 6 держав, ґрунтуючись не лише на відстоюванні незалежності, але і на низці факторів, таких як: ментальність, історія, цінності та віра [4, 331].

У ті ж роки таку ж ініціативу висувала Польща, а саме політик Йозеф Підсудський, який вбачав у об'єднанні можливість захисту країн від Німеччини та Радянського Союзу. Цей план мав на меті створити таку конфедерацію, яка б повторювала межі Речі Посполитої до її третього поділу. Проте головною у цьому об'єднанні мала бути б Польща. Під час Версальських домовленостей лідери країн намагались створити власну федерацію країн Східної Європи, хоча на той час більшість країн не підтримувало лідерство Польщі. Саме тому перша спроба створення Балто-Чорноморського союзу, яка відбулась 1919 році в Ризі, потерпіла крах [9, 12-22].

Після розпаду Радянського Союзу актуальність питання створення Балто-Чорноморського союзу зросла. Адже країни, перебуваючи у складному економічному та безпековому становищі, прагнули до пошуку союзників та стабільності. Результатом постійних обговорень та ініціатив стало підписання 29-30 липня 1994 року документу, що створював Лігу політичних партій країн Міжмор'я. Саме там активно обговорювали актуальність створення відкритого ринку, спільних військових сил та відкритих кордонів. Проте пізніше Поль-

ща змінила свій вектор зовнішньої політики на західний напрям, а саме Європейський Союз [5, 80-84].

Саме з 1990-х років з'явилося розуміння, що території, які знаходяться на межі Європи та Росії, потребують кооперації та скоординованих дій у різних проблемних сферах, таких як: економіка, енергетика, екологія та безпека. Відтоді було створено два об'єднання: Рада держав Балтійського моря (РДБМ) та Чорноморське економічне співробітництво (ОЧЕС). Росія входить в ці два об'єднання як повноправний член, а Європейська комісія представлена лише в РДБМ. Крім того, країни Балтики окремо співпрацюють у ряді спільних проєктів, таких як Стратегія країн Балтійського моря ЄС (2009 року). Такі кооперації мали на меті відкрити політичний діалог між країнами, скоординувати дії, але не сприяли реалізації планів Балто-Чорноморського союзу [10, 5].

З моменту анексії Криму та початку російсько-українського конфлікту безпекове питання посилилось на території пострадянських країн. Латвія, Литва та Естонія також відчують небезпеку з боку Росії, постійно наголошують на перетині російськими військовими літаками їхніх кордонів та звертають увагу на політику Росії щодо низки східних територій, які Федерація вважає «історично російськими» [3]. У світлі цих подій, обговорення створення Балто-Чорноморського союзу вийшло на новий рівень. Відтепер обговорювалось створення об'єднання незалежного від Росії, яке мало б велику військову спроможність для протистояння агресивній країні. Балто-Чорноморський союз з 2014 року в дискусіях набув характеристик оборонного об'єднання, яке могло б протистояти Російській Федерації.

Межі створення Союзу також розширились. Ідея об'єднання двох морів поширилась і на Адріатичне море, і ідея Балто-Чорноморського союзу трансформувалась з ідеї «Міжмор'я» до ідеї «Тримор'я». Концепція значно розширює кордони та охоплює такі країни, як: Україна, Латвія, Литва, Естонія, Білорусь, Туреччина, Грузія, країни Вишеградської четвірки (Польща, Чехія, Угорщина і Словаччина), Румунія, Болгарія, Австрія та шість країн колишньої Югославії (Боснія і Герцеговина, Македонія, Сербія, Словенія, Хорватія та Чорногорія). Саме щодо складу майбутнього союзу ведеться найгостріша дискусія. Цю ідею активно підтримувала Польща. Президент Республіки Польща Анджей Дуда неодноразово заявляв про готовність обговорення умов та деталей з іншими країнами та створення «Тримор'я» [1].

Ініціатива «Тримор'я» – це проєкт, спрямований на сприяння та розвиток економіки, співпраці між країнами Центральної та Східної Європи. Ініціатива передусім включає держави, розташовані між Адріатичним, Балтійським та Чорним морями. У цій концепції також розглядається можливим існування «Міжмор'я», як окремої структури. Проєкт «Тримор'я» має свій потенціал у різних сферах та до того ж достатньо широкі кордони співпраці.

Передусім таке об'єднання матиме економічний характер та має на меті збільшити економічну, енергетичну та транспортну спроможність кожної із країн-учасниць. У ширшому розумінні ця співпраця спрямована на зміцнення відносин з ЄС. З точки зору «Тримор'я», країни Центральної та Східної Європи повинні зосередитись на створенні більш узгодженої позиції в ЄС, саме через поглиблену внутрішню інтеграцію та збалансовану регіональну політику [10, 10-17].

З огляду на останні події в Україні важливим фактором залишається безпека у регіоні, особливо для тих країн, які мають сухопутний або морський кордон із Російською Федерацією. Після саміту НАТО у Варшаві 2016 року, Балтійські країни, Польща, Румунія та Болгарія офіційно запросили військову підтримку НАТО для захисту своїх кордонів [2].

Під великим питанням залишається участь Білорусі, адже у своїй політиці вона більшою мірою наслідує Російську Федерацію. Велике занепокоєння викликає можливість інтеграційних процесів між країнами. Хоча економічна участь Білорусі залишається вигідною, а з точки зору безпеки членство у союзі – неможливе.

Туреччина може стати сильним гарантом у союзі «Тримор'я». Проте Туреччина виступає проти розширення НАТО на сході, що не співпадає із політикою більшості країн. Внаслідок цього можуть виникнути проблеми вже на початку створення організації.

Головною проблемою створення Адріатично-Балто-Чорноморського союзу є невизначеність у його формах, членах та цілях. Саме тому процес імплементації цього проєкту буде надзвичайно складним і вимагає постійних обговорень, самітів, конференцій та ініціатив. Проєкт «Тримор'я» матиме передусім економічний характер. Така ініціатива розвине економічну та енергетичну складову країн. Хоча мало враховано безпековий фактор, який є надзвичайно актуальним для країн колишнього Радянського Союзу. Створення повноцінного «Тримор'я» вимагає багато часу та етапів, оскільки знаходиться лише на етапі обговорень. Також таке об'єднання несе потенційну альтернативу ЄС, що не є вигідним для великих євро-

пейських країн, які після Брекзиту будуть занепокоєні створенням нового економічного союзу.

Першочерговим питанням є вирішення, у якій формі все ж таки повинно працювати об'єднання: безпековий, політичний чи економічний? Які цілі повинен переслідувати майбутній союз? Який формат та межі він повинен мати?

Не можливо ігнорувати події, які розгортаються сьогодні. Тому, все ж таки, важливим фактором союзу є безпека та започаткування співпраці, яка допомогла б координувати дії та створювати нові ініціативи. Латвія, Литва, Естонія, Польща, Болгарія, Румунія, Грузія, Україна можуть сформувати такий стратегічний союз, який повинен мати комунікативний, безпековий та економічний характер. Економічний аспект є невід'ємною частиною Балто-Чорноморського союзу, оскільки об'єднання матиме вигідне географічне, транзитне становище. Основною метою союзу є розробка ефективної політики, яка була б незалежна від Російської Федерації.

Латвія, Литва та Естонія регулярно співпрацюють на рівні щорічних самітів та конференцій, під час яких розглядають найгостріші питання регіону та координують спільні дії. Таким чином, країни підтримують узгоджену політику у ряді сфер. Наприклад, у сфері протидії інформаційній війні РФ. Саміти та конференції по цій проблематиці розпочались після 2014 року для унеможливлення повторення «Кримського сценарію» на їх територіях [7, 270].

На основі позитивного досвіду країн Балтики політичний вимір союзу можна створити у форматі самітів, на яких країни будуть обговорювати спільну політику, відстоювати її на міжнародній арені та розробляти стратегії що спрямовані на захист інтересів країн-членів союзу.

Безпековий вимір союзу повинен мати оборонний характер та кооперувати країни для злагоджених та ефективних дій. Основним фактором повинна бути співпраця із НАТО та підтримка демократії та ліберальних цінностей. Проте для забезпечення окремих інтересів країн Балтики та Чорного моря потрібно створити окреме об'єднання військово-морських сил з береговим штабом та центром зв'язку в Таллінні та Одесі. Військово-морське об'єднання дозволить проводити морські тренування та швидко реагувати на події в морі. Ефективним також може стати об'єднання у сфері повітряного спостереження для координації та поширення даних. В рамках союзу будуть проводитись постійні військові навчання та місії.

Економічну складову Балто-Чорноморського союзу можна імплементувати через зниження тарифів та створення сприятливих

умов торгівлі між країнами. Економічна незалежність від Російської Федерації також є важливим фактором для кожної із країн. Створення співдружності повинне створити сприятливе середовище для розвитку економіки країн-членів.

Таким чином, реалізація проєкту може розпочатись вже у найближчий час та мати певні результати. Таку ініціативу будуть підтримувати країни Європи та Сполучені Штати Америки, які зацікавлені у стримуванні Російської Федерації та забезпеченні миру у регіоні.

Створення Балто-Чорноморського союзу знаходиться на етапі обговорень. Проблемними питаннями залишаються: межі, учасники та цілі. У ширшому розумінні ця співпраця повинна бути спрямована на створення узгодженої позиції на міжнародній арені, через поглиблену внутрішню інтеграцію та збалансовану регіональну політику. Важливим є створення в рамках союзу військового об'єднання, оскільки питання безпеки надзвичайно актуальне для країн регіону. Для реалізації проєкту потрібна підтримка кожного члена майбутнього союзу, країн Європейського Союзу та США. Країнам потрібно узгоджувати чіткі дії для імплементації проєкту.

Подальші дослідження дозволять розвинути ідею формування Балто-Чорноморського союзу та створять нові ініціативи, які в подальшому можна використати під час проєктування об'єднання. Поглибленого вивчення вимагають проблемні питання та перспективи створення Балто-Чорноморського союзу.

Джерела та література

1. Волович О. Балто-Чорноморський Союз: перспективи реалізації (частина 1). Аналітичний центр «Борисфен Інтел». 2016. URL: <http://bintel.com.ua/uk/article/volodich-balto/>.
2. Досвід країн Балтії щодо протидії агресії зі сторони Російської Федерації. Аналітичний центр «Борисфен Інтел». 2014. URL <http://bintel.com.ua/uk/article/opyt-baltii/>
3. Естонія заявляє, що російський військовий літак порушив її повітряний простір у Балтійському морі. Радіо Свобода. 2018. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/29094947.html>
4. Ковалевська О. 100 – річний ювілей нереалізованої ідеї: «Концепція Балто-Чорноморського союзу» в працях Степана Рудницького і сучасні перспективи. Вісник Інституту історії України. Регіональна історія України. Київ, 2018. № 12. С. 329–345.
5. Левик Б. Концепція Балто-Чорноморського союзу і пострадянський простір. Схід, 2014. № 5. С. 80–84.

6. Мателешко Ю. Між ЄС та Росією: проблеми та перспективи формування Балто-Чорноморського Союзу. Вісник Ужгородського національного університету. Геополітика України: історія і сучасність. Ужгород, 2016. № 1(16). С. 148–156.

7. Грибин, Н. П. Особенности формирования системы национальной безопасности малых прибалтийских государств. Власть, 2018. С. 264-274.

8. Joerg Forbrig. A Region Disunited? Central European Responses to the Russia-Ukraine Crisis. Europe Policy Paper. The German Marshall Fund of the United States. Washington, 2015. P. 3.

9. Laruelle M., Rivera E. Imagined Geographies of Central and Eastern Europe: The Concept of Intermarium. IERES Occasional Papers, 2019. С. 30.

10. Zurawski P. Adriatic-Baltic-Black sea vision of cooperation. Institute for Eastern Studies, 2017. С. 32.